

Copyright © B.N. van Eikema Hommes - 2025

Geredigeerd door: Saskia van Dijk

NUR: 301

Voor mijn grootvader Nicolaas Jan

“Hell is truth seen too late.”

Thomas Hobbes

Waarheid en Macht

Hoofdstuk I

De trein denderde als een ademend monster de nacht in. IJzeren wielen klonken hol over de rails die zich als zilveren linten door het donkere berglandschap slingerden. Daniël zat alleen in een coupé van de nachttrein naar Milaan, zijn hoed op de zetel naast hem, zijn zwarte koffer in het bagagerek, en zijn handen losjes gevouwen op zijn schoot. De lantaarns in de gang flakkerden bij elke bocht die de trein nam. Buiten was het zwart, slechts af en toe onderbroken door de spookachtige gloed van sneeuw op de hellingen van de Alpen. Het was vroeg in het voorjaar 1934 en het nieuwe leven deed zijn intrede in gans de natuur.

Daniël, dertig jaar oud en al vijf jaar predikant te IJlst, voelde een vreemde mengeling van rust en opwindung. De reis was tot nu toe zonder noemenswaardige hinder verlopen: vanuit IJlst naar Amsterdam, vervolgens via Utrecht, Keulen, Frankfurt, Freiburg, en nu dan Bazel, waar hij op deze nachttrein was gestapt. Een lange weg, en nog lang niet ten einde. Voor hem lag Italië: Milaan, en tenslotte — Rome.

Rome. De Eeuwige Stad. De stad van apostelen en martelaren, van keizers en pausen. De stad van zijn dromen sinds hij als jonge student Theologie de Klassieken las onder het strenge licht van de collegebanken aan de Vrije Universiteit.

Zijn dissertatie — ja, daarvoor deed hij dit alles. Onder begeleiding van hoogleraar Grosheide zou hij zich buigen over het mogelijke bestaan van het zogenaamde Testimoniaboek: de bron waaruit de schrijvers van het Nieuwe Testament wellicht hebben geput en waardoor dit het alleroudste fragment der Christelijke literatuur zou kunnen zijn. Rendel Harris, de excentrieke Britse geleerde, meende dat het ging om het Logia-boek uit de Papiæ-fragmenten — een vroege verzameling van uitspraken van Jezus. Geen Evangelie zoals de vier bekende, maar een ruwe, authentieke stem uit de eerste eeuw.

Als Daniël zijn ogen sloot, kon hij de rijen perkamenten rollen voor zich zien, zorgvuldig opgeborgen in de Vaticaanse Bibliotheek, waar slechts enkelingen toegang hadden. In zijn binnenzak brandde de aanbevelingsbrief die Grosheide persoonlijk had geschreven. Een brief die deuren zou openen, hoopte hij.

De trein kreunde en zuchtte terwijl hij begon aan de klim naar de Gotthardtunnel. Daniël keek uit het raam. In het vage maanlicht zag hij een lichte regenbui over de daken van de wagons vallen. Een diepe vrede daalde over hem neer.

Hij dacht aan IJst. Aan de stille straatjes langs de Ee, de stemmen van zijn gemeenteleden na de zondagse dienst, de geur van natte jassen en houten banken. Aan zijn vader, die nooit had begrepen waarom Daniël naar de Vrije Universiteit in Amsterdam was gegaan — "Te veel geleerdheid bederft de eenvoud van het geloof," had hij vaak gemopperd — en aan zijn moeder, die altijd met stille trots over haar zoon had gesproken en die op jonge leeftijd was overleden in het kraambed bij de geboorte van zijn jongste zusje Alida. Het mooie gezicht van zijn oudste zus Geertje doemde op voor zijn ogen; jong gestorven aan tuberculose. Nog steeds kon hij het knerpende geluid, dat de wielen van de lijkkar maakten op het losse zand, goed horen, indien hij zijn ogen sloot. Het enige tastbare wat hij nog van haar bezat was een vage foto en haar schoolschrift met daarin keurig geschreven woordjes die eindeloos werden herhaald om de kunst van de schone letteren zo goed mogelijk onder de knie te krijgen.

Zijn vader was na het overlijden van zijn moeder hertrouwd, maar met zijn stiefmoeder had Daniël het nimmer goed kunnen vinden. Vaak snauwde zij tegen hem en hij herinnerde zich bovenal: "Daniël vergeet jij niet je klompen uit te trekken voordat jij binnenkomt!"

Op de één of andere manier zou hij ervoor zorgen, dat zijn moeder voort zou leven; alleen hoe wist hij nog niet ...

En nu was hij hier.

Op weg naar Rome, om het Woord op te graven uit het stof van de eeuwen.

Het Friesch Dagblad lag naast hem, doorgenomen van A tot Z tijdens de reis; met name het artikel van Uddo van der Meulen had zijn aandacht getrokken inzake het motto: 'Wat moet, dat moet': als je ergens principieel van overtuigd bent, dan moet je niet terugschrikken voor de consequenties!

De deur van de coupé schoof piepend open en een jonge man stapte binnen. Hij was niet veel ouder dan twintig, met zwart haar dat nonchalant over zijn voorhoofd viel en ogen die fonkelden van energie. Hij droeg een net, enigszins versleten pak en een lichtbruine koffer in de hand.

"Buona sera, signore," zei de jongen opgewekt. "Mag ik?"

Daniël knikte en gebaarde naar de overkant. "Gaat uw gang."

De jongen plofte neer, zette zijn koffer naast zich en leunde achterover alsof hij de hele wereld bezat.

"Ik ben Ernesto," zei hij. "Ernesto Fontana. Uit Bologna. En u, signore?"

"Daniël," antwoordde Daniël. "Uit Nederland."

Ernesto's ogen lichtten op. "Olanda! Mussolini spreekt vaak over de noordelijke landen. Over hoe Europa sterker moet worden, één moet zijn tegen de chaos van het liberalisme en communisme."

Daniël glimlachte zuinigjes en haalde zijn pijp tevoorschijn. Hij stak hem niet aan — daar was het te laat voor — maar het ritueel gaf hem iets omhanden.

"U spreekt enthousiast over Mussolini," merkte hij op.

"Ja!" riep Ernesto uit, iets te luid voor het late uur. "Hij heeft Italië wakker geschud! Vroeger waren we arm, zwak, verdeeld. Nu zijn we sterk, trots. U zult het zien als u Rome bereikt. Overal nieuwe gebouwen, nieuwe wegen, nieuwe standbeelden. Een nieuwe geest! Iedereen dient het vaderland."

Daniël boog zijn hoofd lichtjes. Inwendig dacht hij aan de predikanten in Nederland die waarschuwden voor de gevaren van het fascisme. Aan Kuyper, die had gesproken over de antithese tussen Licht en Duisternis — en hoe politieke bewegingen die de menselijke autonomie boven Gods soevereiniteit stelden, onvermijdelijk zouden uitlopen op afgoderij.

"En u bent lid van de partij?" vroeg hij, zijn toon neutraal.

Ernesto knikte trots. "Ja, signore. Sinds mijn achttiende. Wij zijn de toekomst van Italië."

Daniël keek naar de jongen en zag niet enkel de overtuiging, maar ook de jeugdige overmoed die alle tijden en alle naties kenmerkte. Hij herinnerde zich zijn eigen vurigheid toen hij, als jonge student, de geschriften van Calvijn had ontdekt. De wereld leek toen helder, zwart en wit, goed en kwaad scherp omlijnd.

Misschien, dacht hij, is dat altijd zo in de jeugd.

De trein begon langzamer te rijden. De Gotthardtunnel naderde. Ernesto ratelde verder over Mussolini's plannen voor de wederopbouw van Rome, over de Mars op Rome in 1922, over het 'nieuwe Romeinse Rijk' dat zou herrijzen onder de vlag van de fascio.

Daniël luisterde, stelde af en toe een vraag, en liet de rest in zichzelf zinken.

Hij dacht aan zijn dissertatie, aan de stille cellen van de Vaticaanse Bibliotheek, aan de oude Griekse fragmenten die hij hoopte te vinden. Aan de woorden die eeuwenlang verborgen waren geweest — misschien wel de allereerste woorden die Jezus zelf had gesproken en die zijn leerlingen in de verste uithoeken van het Romeinse Rijk hadden overgeleverd.

En hij dacht aan de woorden van Kuyper: "Er is geen duimbreed op aarde waarvan Christus niet zegt: Het is van mij!"

Buiten werd het donkerder. De trein dook de tunnel in en alles werd zwart.

De wanden van de tunnel leken hun adem in te houden, het geluid van de trein werd dof en hol, als een hartslag in een onderaardse kathedraal. De lampen in de wagon trilden zachtjes, als schuwe sterren gevangen in glas.

Ernesto was intussen stilgevallen. Misschien, dacht Daniël, door de zwaarte van het donker, of door een plotselinge vermoeidheid. De jongen trok zijn jas wat dichter om zich heen, sloot zijn ogen en zonk weg in een onrustige slaap, zijn hoofd tegen het raam geleund.

Daniël bleef rechtop zitten. Slapen wilde hij niet. Hij was te vol van alles wat achter hem lag — en alles wat nog voor hem lag.

Met zijn duim en wijsvinger speelde hij met de bezel van zijn Seiko horloge, een oude gewoonte. Het getik leek hem te troosten, als een herinnering aan de orde van de tijd, de vaste passen van de Voorzienigheid.

Alles heeft zijn uur, en ieder ding onder de hemel zijn tijd, fluisterde hij bij zichzelf, de oude woorden van Prediker herhalend.

Hij dacht aan zijn proefschrift. Aan de lange nachten in zijn studeerkamer in de pastorie van Ilst, waarin hij gebogen had gezeten over vergeelde pagina's, zich verdiepende in de geschiedenis van Papias, de kerkvader uit Hierapolis, die nog zo dicht bij de apostolische tijd had geleefd.

Papias, leerling van Johannes, hoeder van vergeten woorden.

Wat als hij, Daniël, erin zou slagen het spoor van de Logia aan te wijzen, het ware spoor, waar anderen alleen schaduwen hadden gezien? Wat als hij het Woord, de oeroude getuigenis van Christus' eigen mond, weer helder voor het licht kon brengen?

In de duisternis van de trein voelde hij een huivering van heilige opwindung, vermengd met een nederige angst. Want wie was hij, dat hij zulke heilige dingen durfde aanraken?

Buiten de trein lag de wereld onzichtbaar — bergen, dalen, rivieren; alles als het ware opgeslokt door het ondoorgrondelijke zwart.

Zo voelde zijn toekomst: onbekend, onbetreden, als de geheimen van de antieke handschriften die op hem wachtten.

Het rammelen van de trein viel weg. Het leek alsof hij zweefde, ergens tussen hemel en aarde, tussen gisteren en morgen.

Toen de trein de tunnel verliet, was het alsof iemand plotseling een gordijn had opengeschoven. Een zilveren maan hing boven het silhouet van de bergen, en de sneeuw weerkaatste haar licht met een spookachtige helderheid. De Alpen lagen daar in majestueuze stilte, als wachters op de grens tussen werelden.

Ernesto kreunde zachtjes en opende zijn ogen.

"Ah," zei hij, zich uittrekkend. "We zijn bijna in Italië."

Daniël knikte. "Het is prachtig."

Ernesto grijnsde. "Wacht maar tot u Rome ziet, signore. Daar is het nog veel mooier. Alles leeft daar. De stad ademt de glorie van ons verleden én onze toekomst!"

Er klonk zoveel vurige overtuiging in de stem van de jongen dat Daniël even niets zei. Hij dacht aan het oude Rome, dat in zijn studies voor hem tot leven was gekomen: het gewelfde Forum, de schaduw van het Colosseum, het vergankelijke stof van een wereldrijk dat ooit dacht onsterfelijk te zijn.

En nu, in deze jonge man, hoorde hij een nieuwe echo van die oude droom: een nieuw rijk, een nieuwe glorie, een nieuwe keizer, deze keer niet onder de adelaars van Caesar, maar onder de fasces van Mussolini.

Altijd weer, dacht Daniël, keren de mensen terug naar de torenbouw van Babel. Altijd weer willen zij naam maken voor zichzelf, los van God.

"En u," vroeg Ernesto, nieuwsgierig. "Wat brengt u naar Italië?"

Daniël aarzelde even. Hoe het uit te leggen aan iemand die in de fascistische politiek zijn hoogste ideaal vond?

"Ik kom om te studeren," zei hij toen eenvoudig. "In de bibliotheek

van het Vaticaan. Oude teksten."

Ernesto trok een gezicht alsof hij niet goed wist of hij onder de indruk moest zijn of niet. "Boeken," zei hij uiteindelijk. "Dat is iets voor priesters en geleerden. Wij jongeren willen handelen! Bouwen! Marcheren!"

Hij sprong overeind en maakte een militaire groet, half spottend, half ernstig.

Daniël glimlachte flauwtjes. Hij dacht aan de Psalm die hem zo dierbaar was:

"Dezen vertrouwen op strijdswagens en die op paarden, maar wij zullen de naam van de HEERE, onze God, in herinnering roepen."

Zacht zei hij: "Soms zijn boeken machtiger dan legers, Ernesto."

De jongen lachte. "Misschien, signore. Maar legers bouwen het rijk!"

De trein zette weer vaart en sneed door de dalen naar het zuiden. Ze zouden tegen de ochtend Milaan bereiken. Daniël voelde de moeheid langzaam over zich komen, maar hij weerstond haar nog even. Hij wilde wakker blijven, wilde de verandering voelen: de overgang van het noordelijke, ordelijke Zwitserland naar het rumoerige, broei-erige Italië.

In de vroege ochtend bereikte de trein Milaan.

De stad ontwaakte onder een vale lucht, die nog niet besloot of zij dag wilde worden of nacht wilde blijven. De stationsoverkapping was een smeedijzeren kathedraal, nevelig van rook en stoom.

Ernesto greep zijn koffer en klopte Daniël joviaal op de schouder.

"Veel succes, signore!" riep hij. "Moge u vinden wat u zoekt!"

En weg was hij, verdwenen in de stroom van reizigers, meegevoerd als een blad in de wind.

Daniël bleef even zitten. Hij voelde zich plotseling zeer alleen. Zijn hand ging naar de binnenzak, waar de aanbevelingsbrief zat. Zijn toegangsbewijs tot de wereld achter de gesloten deuren van het

Vaticaan.

Langzaam stond hij op, nam zijn hoed en zijn koffer, en stapte uit de trein.

De geur van kolendamp en versgebakken brood drong zijn neus binnen. Een verkoper schreeuwde iets onverstaanbaars. Een kleine groep zwarthemden — jonge mannen in strakke uniformen met hoge laarzen — marcheerde door de stationshal, hun laarzen galmden op de stenen vloer. Boven hen hing een vaandel met de leus:

"Duce! Duce! Duce!"

Daniël bleef even staan, zijn koffer in de hand. Hij keek naar de opgewonden gezichten, de gebalde vuisten, de onstuimige roep om kracht en glorie.

En in zijn hart klonk, als een tegendraadse melodie, het oude Evangelie:

"Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld."

Hij zette zijn hoed op, trok zijn jas strakker om zich heen en liep verder door de stationshal.

De reis was nog maar pas begonnen.